

املاک اسلامی افغانستان

وزارت ارشاد، حج و اوقاف
ریاست عمومی ارشاد و انسجام مساجد
موضوع خطابت روز جمعه و تقریر و بیان
تحریر شده که به تمام خطباء مرکز و ولایات
به هر دو زبان ملی کشور (دري و پشتو) ارسال میگردد

۱۴ جمادی الآخره / ۱۴۴۷ هـ، ق مطابق ۱۴ / قوس / ۱۴۰۴ هـ، ش

درهنگام خشکسالی، ضرورت استسقاء (طلب بارندگی ها) حکم شرعی و طریقه آن

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله (الذي ينزل الغيث من بعد ما قنطوا وينشر رحمته، وهو الولي الحميد) .. خلق فسوى، وقدر فهدى، وأخرج المريع، فجعله غثاء أحوى .. والسماء بناها، والأرض دحاها، أخرج منها ماءها ومرعاها، والجبال أرساها.. وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له وأشهد أن محمداً عبده ورسوله، حبيبنا وقرّة عيوننا، صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم تسليماً، أما بعد . قال الله سبحانه وتعالى: (فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّاراً * يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَاراً * وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَيَبْنِيَنَّ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَاراً * مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَاراً * وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَاراً * أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقاً * وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُوراً وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجاً). نوح: (۱۶)

حضر محترم و شنودگان گرامی!

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته!

تمام حیوانات زنده بر روی زمین، انسان ها، حشرات و پرندگان به آب زنده اند. هم چنین فصل ها، باغ ها، درختان و بوته ها به وسیله آب تازه و باطراوت می مانند. خوراک و نوشیدنی انسان ها، حیوانات و دیگر موجودات زنده وابسته به آب است. چنان که خداوند جل جلاله فرموده است: (وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ) (الأنبياء: ۳۰) ترجمه: و هر چیز زنده را از آب آفریدیم.

باران ها از رحمت های بزرگ خداوند تعالی است که به وسیله آن مخلوقات روی زمین زنده می مانند. زمانی که باران ها و برف ها می بارند، نهرها از آب پر می شوند، در کوه ها و دره ها چشمه ها جاری می گردند، رودها سرشار از آب می شوند و انسان ها و دیگر موجودات زنده از آن بهره می برند و زندگی شان بر پایه آن جریان پیدا می کند؛ چنان که خداوند تعالی فرموده است: (وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ بُشْراً بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُوراً * لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيْتاً وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَاماً وَأَنْاسٍ كَثِيراً * وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَكَّرُوا فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُوراً) (الفرقان: ۴۸، ۵۰)

ترجمه: و اوست ذاتی که پیش از رحمت خود (باران) بادها را مژده دهنده فرستاد و از آسمان آب پاکیزه نازل کردیم؛ تا به وسیله آن (آب) سرزمین مرده را زنده کنیم و آنرا به آنچه از چهارپایان و انسانهای بسیاری که آفریده ایم بنوشانیم؛ و یقیناً آن آیات و اندرزها را در میانشان گوناگون بیان کردیم تا پند گیرند. ولی بیشتر مردم جز کفران را قبول نکردند.

اگر آب و باران نباشد، زندگی در این جهان خاکی ناممکن است. این باران‌ها هستند که سبب می‌شوند فصل‌ها، درختان، بوته‌ها و گیاهان سبز شوند و رشد کنند. و هنگامی که خشکسالی بیاید، نه محصولات و نه درختان و نه گیاهان سبز می‌شوند، و اگر سبز هم شوند، دوباره خشک می‌گردند و از بین می‌روند.

در نتیجه انسان‌ها، حیوانات و حتی پرندگان گرسنه می‌مانند و با قحطی روبه‌رو می‌شوند. بنابراین لازم است که ما از خداوند تعالی بارش باران را درخواست کنیم و از او بخواهیم بر ما باران بباراند و بسیار استغفار نماییم.

و هرگاه بارش باران متوقف شود، در حقیقت رحمت عظیم خداوند بازداشته می‌شود و در نتیجه خشکسالی و قحطی به‌وجود می‌آید و زندگی بر روی زمین با پریشانی و سختی مواجه می‌شود. و این حالتی است که یا مردم با گناهان، اعمال نادرست و جرم‌های خود خداوند را خشمگین کرده‌اند، یا این که خداوند انسان‌ها را در امتحانی بزرگ قرار داده است تا به سوی او توجه کنند، به او ناله و زاری کنند، توبه نمایند، بسیار استغفار کنند و به صورت فردی و جمعی از خداوند طلب باران و آب کنند.

در آیه مبارکه دیگری آمده است: (وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ) [الأعراف: ۹۶]

ترجمه: و اگر اهل شهرها (که به آنها پیغمبر فرستاده شد) ایمان می‌آوردند و پرهیزگار می‌شدند البته بر آنها دروازه برکات از آسمان و زمین را می‌گشودیم ولیکن به جای ایمان آوردن تکذیب کردند پس آنها را به سبب آنچه میکردند به عذاب گرفتار کردیم. و در آیه مبارکه دیگری آمده است: (وَنَبْلُوكُم بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ) (الأنبياء: ۳۵)

ترجمه: و شما را بخاطر امتحان به سختی و آسایش آزمایش میکنیم و بسوی ما بازگردانیده میشوید.

وقتی خشکسالی بر زمین پدید آید، مردم وظیفه دارند از خداوند تعالی درخواست باران کنند، زیرا نزول باران و فرود آمدن آب تنها در اختیار خداوند است؛ چنان که خداوند تعالی فرموده است: (وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِّنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ) (الشوری: ۲۸)

ترجمه: و اوست که پس از ناامیدی مردم باران را نازل می‌کند و رحمت خود را می‌گستراند و اوست کارساز ستوده.

فرود آمدن باران مایه آبادانی زمین است، و اگر باران نبارد، زندگی بر روی زمین به نابودی و خطر روبه‌رو می‌شود و خشکسالی و قحطی زندگی را از هم می‌پاشد یا در معرض خطر بزرگ قرار می‌دهد. برای رفع خشکسالی، روش مسنون این است که مسلمانان نماز استسقاء (درخواست باران) انجام دهند.

هم‌چنین خشکسالی و نباریدن باران نوعی از عذاب الهی است؛ همان‌گونه که باران و بارش از رحمت‌های اوست. و گاهی خشکسالی به سبب ادا نکردن حقوق واجب نیز نازل می‌شود. بنابراین لازم است که ما انسان‌ها از خداوند جل جلاله آمرزش بخواهیم، حقوق واجب را ادا کنیم و استسقاء (درخواست باران) بجا آوریم تا خداوند بر ما رحم کند و خشکسالی را برطرف سازد.

در حدیث شریف آمده است: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، قَالَ: أَقْبَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «يَا مَعْشَرَ الْمُهَاجِرِينَ خَمْسٌ إِذَا ابْتَلَيْتُمْ بِهِنَّ، وَأَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ تُدْرِكُوهُنَّ: لَمْ تَظْهَرِ الْفَاحِشَةُ فِي قَوْمٍ قَطُّ، حَتَّى يُعْلِنُوا بِهَا، إِلَّا فَشَا فِيهِمُ الطَّاعُونَ، وَالْأَوَجَاعُ الَّذِي لَمْ تَكُنْ مَصَّتْ فِي أَسْلَافِهِمُ الَّذِينَ مَضَوْا، وَلَمْ يَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ، إِلَّا أَخَذُوا بِالسِّنِينَ، وَشَدَّةَ الْمَثُونَةِ، وَجَوْرَ السُّلْطَانِ عَلَيْهِمْ، وَلَمْ يَمْنَعُوا زَكَاةَ أَمْوَالِهِمْ، إِلَّا مُنِعُوا الْقَطْرَ مِنَ السَّمَاءِ، وَلَوْ لَا التَّبَاهِيُّ لَمْ يُمْطَرُوا». سنن ابن ماجه (۱۳۳۲ / ۲)

ترجمه: از عبدالله بن عمر رضی الله عنهما روایت است که گفت: رسول الله صلی الله علیه وسلم به سوی ما آمد و فرمود: «ای گروه مهاجران! پنج چیز است که اگر بدان‌ها گرفتار شوید - و من به خدا پناه می‌برم که شما به آن دچار شوید - (این عذاب‌ها بر شما نازل خواهد شد): فاحشه در هیچ قومی آشکار نمی‌شود تا زمانی که آن را علناً انجام دهند، مگر این که طاعون و بیماری‌هایی که در گذشتگان‌شان وجود نداشته، در میان‌شان شایع شود؛ و پیمان‌ه و وزن را کم نکنند مگر آن که به خشکسالی، تنگی معیشت و ظلم حاکم گرفتار شوند؛ و زکات اموال خود را ترک نکنند جز آن که باران آسمان از آنان بازداشته شود؛ و اگر حیوانات نبودند، هرگز باران بر آنان نمی‌بارید.»

امام قرطبی رحمه الله می‌فرماید: (ظهرت المعاصي في البر والبحر فحبس الله عنهما الغيث وأغلى سعرهم ليزيقهم عقاب بعض الذي عملوا). تفسیر القرطبی (۴۱ / ۱۴)

ترجمه: گناهان در خشکی و دریا آشکار شدند، پس خداوند باران را از آنان بازداشت و نرخ‌ها را بر آنان بالا برد، تا کیفر بخشی از اعمالی را که انجام داده‌اند به آنان بچشاند.

عن عمر بن عبد العزيز يقول: كان يقال ان الله تبارك وتعالى لا يعذب العامة بذنب الخاصة ولكن إذا عمل المنكر جهارا استحقوا العقوبة كلهم). الموطأ - رواية يحيى الليثي (۹۹۱ / ۲)

از عمر بن عبدالعزیز رحمه الله روایت است که می‌گفت: كان يقال ان الله تبارك وتعالى لا يعذب العامة بذنب الخاصة ولكن إذا عمل المنكر جهارا استحقوا العقوبة كلهم) تفسیر القرطبی (۴۱ / ۱۴)

ترجمه: (در زمان صحابه) گفته می‌شد که خداوند تبارک و تعالی عامه مردم را به سبب گناه افراد خاص عذاب نمی‌کند؛ اما هنگامی که منکر آشکارا انجام شود، همه مستحق عذاب می‌گردند.

حتی حیوانات و حشرات نیز بر اثر گناه‌های مردم دچار رنج و سختی می‌شوند.

در روایتی آمده است: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ: إِنَّ الظَّالِمَ لَا يَضُرُّ إِلَّا نَفْسَهُ، فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: «بَلَى وَاللَّهِ، حَتَّى الْخُبَارَى لَتَمُوتَ فِي وَكْرِهَا هَذَا لَظْلِمِ الظَّالِمِ». شعب الإيمان (۵۴۵ / ۹)

ترجمه: از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که مردی را شنید می‌گفت: «ظالم جز به خودش به کسی ضرر نمی‌رساند.» ابوهریره رضی الله عنه فرمود: «چرا! سوگند به خدا، حتی مرغ خُباری در لانه خود از ناتوانی می‌میرد به سبب ظلم ظالم.»

حتی پرندگان نیز از ستم ستمکار زیان می‌بینند، و هنگامی که بر اثر ظلم، خشکسالی و قحطی پدید آید، مرغان در آشیانه‌های خود از گرسنگی می‌میرند.

استسقاء، روش و عبادت انسان‌های پیشین، پسینی و مسلمانان آینده است، و دل‌های پاک و فطرت سالم انسان را و می‌دارد که نیازهای خود را از پروردگار طلب کند. هرگاه دچار مصیبتی مانند خشک‌سالی شوند، حاجت خود را به سوی پروردگار عرضه می‌کنند و از خالق و مالک خود درخواست رفع مصیبت می‌نمایند، تا خداوند فریادشان را بشنود، رنج خشک‌سالی را از آنان بردارد و باران رحمتش را بر ایشان فرو فرستد.

حضرت موسی علیه السلام نیز برای قوم خود طلب باران (استسقاء) کرد، چنان‌که فرموده شده: (وَإِذِ اسْتَسْقَى مُوسَى لِقَوْمِهِ) در زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم نیز هرگاه باران قطع می‌شد و خشک‌سالی شدت می‌یافت، صحابه کرام وضعیت را به پیامبر صلی الله علیه وسلم گزارش می‌دادند و ایشان برای رفع خشک‌سالی استسقاء می‌نمود.

در روایتی آمده است: شكا رجل إلى الحسن الجدوبة فقال له : استغفر الله. وشكا آخر إليه الفقر فقال له : استغفر الله. وقال له آخر. ادع الله أن يرزقني ولدا ؛ فقال له : استغفر الله. وشكا إليه آخر جفاف بستانه ؛ فقال له : استغفر الله. فقلنا له في ذلك ؟ فقال : ما قلت من عندي شيئا ؛ إن الله تعالى يقول في سورة "نوح" : {اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّاراً. يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَاراً...} النوح: (۱۰-۱۳).

ترجمه: مردی نزد حسن بصری رحمه الله از خشک‌سالی شکایت کرد، او گفت: استغفار بگو. دیگری از فقر شکایت نمود، گفت: استغفار بگو. دیگری گفت: از خدا بخواه برایم پسری عنایت کند؛ گفت: استغفار بگو. دیگری از خشک شدن باغش شکایت کرد؛ فرمود: استغفار بگو. به او گفتیم: چرا به همه گفתי استغفار بگویند؟ گفت: من این را از خود نگفتم؛ خداوند در سوره نوح می‌فرماید: {اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّاراً. يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَاراً. وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَاراً} النوح: (۱۰-۱۳)

شکی نیست که عذاب‌های الهی غالباً به سبب گناه‌ها نازل می‌شود؛ اگر بر قوم نوح علیه السلام و قوم هود علیه السلام باران بسته شد، به سبب گناه بود. و اگر بر هر قوم دیگری درهای آسمان بسته شود، باز هم به سبب گناه بند می‌شود.

چنان‌که خداوند می‌فرماید: {ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ} الروم (۴۱).

ترجمه: فساد در خشکی و دریا آشکار شد به سبب آنچه دست‌های مردم انجام دادند، تا [خدا] کیفر بخشی از آنچه کرده‌اند به آنان بچشانند، باشد که بازگردند.

این گونه نیست که خشک‌سالی تنها در امسال رخ داده باشد؛ بلکه خشک‌سالی در زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم، در دوران صحابه کرام و در امت‌های پیشین اسلامی نیز در هر زمانی اتفاق افتاده است، و آنان در چنین وضعیت‌ها نماز استسقاء می‌خواندند. در کتاب‌های فقهی نیز برای استسقاء (درخواست باران) احکام ویژه‌ای بیان شده است.

رسول الله صلی الله علیه وسلم در طول زندگی خویش به روش‌های مختلف استسقاء (درخواست باران) انجام داده است.

یک بار در روز جمعه، هنگام خطبه جمعه استسقاء نمود و این دعا را خواند: اللَّهُمَّ اغْنِنَا، اللَّهُمَّ اغْنِنَا، اللَّهُمَّ اغْنِنَا، اللَّهُمَّ اسْقِنَا، اللَّهُمَّ اسْقِنَا. متفقٌ علیه.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ الْمَسْجِدَ يَوْمَ جُمُعَةٍ مِنْ بَابٍ كَانَ نَحْوَ دَارِ الْقَضَاءِ وَرَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَائِمٌ يَخْطُبُ فَاسْتَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَائِمًا ثُمَّ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكَتِ الْأَمْوَالُ وَانْقَطَعَتِ السُّبُلُ فَادْعُ اللَّهَ يُغْنِنَا. قَالَ فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَدَيْهِ ثُمَّ قَالَ «اللَّهُمَّ اغْنِنَا اللَّهُمَّ اغْنِنَا اللَّهُمَّ اغْنِنَا». صحيح مسلم (۲۴/۳)

ترجمه: از حضرت انس بن مالک رضی الله عنه روایت است که مردی روز جمعه از دروازه‌ای که سمت دارالقضاء بود وارد مسجد شد، در حالی که رسول الله صلی الله علیه وسلم ایستاده خطبه می‌خواند. آن مرد روبه‌روی پیامبر صلی الله علیه وسلم ایستاد و گفت: «ای رسول خدا! مال‌ها نابود شد و راه‌ها بسته گردید (یعنی شتران از شدت تشنگی توان حرکت نداشتند). از خدا بخواه که برای ما باران بفرستد.» حضرت انس رضی الله عنه می‌گوید: پیامبر صلی الله علیه وسلم هر دو دست خود را بلند کرد و فرمود: «ای الله! برما باران نازل فرما. برما باران نازل فرما! برما باران نازل فرما!»

همچنین پیامبر صلی الله علیه وسلم بدون خطبه و بدون نماز، در حالت عادی نیز استسقاء کرده است.

یکبار پیامبر صلی الله علیه وسلم در مسجد نشسته بود، دستان خود را به سوی آسمان بلند کرد و استسقاء نمود.

و در یک روایت آمده است: (عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ أَتَتِ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- بَوَاكِي فَقَالَ «اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا مُعِينًا مَرِيئًا نَافِعًا غَيْرَ ضَارٍّ عَاجِلًا غَيْرَ آجِلٍ». قَالَ فَأُطْبِقَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ. سنن أبی داود-ن (۱/۴۵۴)

ترجمه: از حضرت جابر بن عبدالله رضی الله عنه روایت است که زنانی (به سبب خشک‌سالی و نبودن باران) گریان نزد پیامبر صلی الله علیه وسلم آمدند ... پیامبر صلی الله علیه وسلم هر دو دستش را بلند کرد و این دعا را خواند: «ای الله! بر ما بارانی فرو فرست پُربرکت، سودمند، سیراب‌کننده، بدون زیان، و به صورت فوری نه با تأخیر.» جابر رضی الله عنه می‌گوید: آسمان آنان را فراگرفت (و باران بارید).

همچنین رسول الله صلی الله علیه وسلم استسقاء را به صورت نماز نیز انجام داده است.

در یک روایتی آمده است: عَنْ عَائِشَةَ -رضی الله عنها- قَالَتْ شَكَى النَّاسُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قُحُوطَ الْمَطَرِ فَأَمَرَ بِمِنْبَرٍ قُوضِعَ لَهُ فِي الْمُصَلَّى وَوَعَدَ النَّاسَ يَوْمًا يَخْرُجُونَ فِيهِ قَالَتْ عَائِشَةُ فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- حِينَ بَدَأَ حَاجِبُ الشَّمْسِ فَقَعَدَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَكَبَّرَ -صلى الله عليه وسلم- وَحَمِدَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ قَالَ «إِنَّكُمْ شَكَوْتُمْ جَذَبَ دِيَارِكُمْ وَاسْتِخَارَ الْمَطَرِ عَنْ إِبَانِ زَمَانِهِ عَنْكُمْ وَقَدْ أَمَرَكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ تَدْعُوهُ وَوَعَدَكُمْ أَنْ يَسْتَجِيبَ لَكُمْ». ثُمَّ قَالَ «(الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ) لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ اللَّهُمَّ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْغَنِيُّ وَنَحْنُ الْفُقَرَاءُ أَنْزِلْ عَلَيْنَا الْغَيْثَ وَاجْعَلْ مَا أَنْزَلْتَ لَنَا قُوَّةً وَبَلَاءًا إِلَى حِينٍ» ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ فَلَمْ يَزَلْ فِي الرَّفْعِ حَتَّى بَدَأَ بِيَاضٍ يُبْطِئُهُ ثُمَّ حَوَّلَ عَلَى النَّاسِ ظَهْرَهُ وَقَلَّبَ أَوْ حَوَّلَ رِدَاءَهُ وَهُوَ رَافِعٌ يَدَيْهِ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ وَنَزَلَ فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ فَأَنشَأَ اللَّهُ سَحَابَةً فَرَعَدَتْ وَبَرَقَتْ ثُمَّ أَمْطَرَتْ بِإِذْنِ اللَّهِ فَلَمْ يَأْتِ مَسْجِدَهُ حَتَّى سَأَلَتِ السُّيُولُ فَلَمَّا رَأَى سُرْعَتَهُمْ إِلَى الْكِنِّ ضَحِكَ -صلى الله عليه وسلم- حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِدُهُ فَقَالَ «أَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّي عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ». سنن أبی داود-ن (۱/۴۵۵)

ترجمه: از حضرت عائشه رضی الله عنها روایت است که مردم نزد رسول الله صلی الله علیه وسلم از بند شدن باران شکایت کردند. پیامبر صلی الله علیه وسلم دستور داد منبری در مُصَلًی (عیدگاه) برای ایشان بگذارند و روزی را تعیین کرد که مردم در آن روز بیرون شوند. حضرت عائشه رضی الله عنها می گوید: پیامبر صلی الله علیه وسلم هنگامی که نخستین شعاع خورشید ظاهر شد، بیرون آمد، بر منبر نشست، تکبیر گفت و خداوند را ستود، سپس فرمود: «بی گمان شما از خشکی سرزمین ها و دیر شدن باران در وقت مناسبش شکایت کردید، و همانا خداوند عزوجل به شما فرمان داده که او را بخوانید و به شما وعده داده که دعای شما را اجابت خواهد کرد.» سپس فرمود: (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْغَنِيُّ وَنَحْنُ الْفُقَرَاءُ، أَنْزِلْ عَلَيْنَا الْغَيْثَ، وَاجْعَلْ مَا أَنْزَلْتَ لَنَا قُوَّةً وَبَلَاغًا إِلَى حِينٍ) سپس پیامبر صلی الله علیه وسلم دستانش را چنان بلند کرد که سفیدی زیر بغل هایش آشکار شد. سپس پشت خود را به مردم کرد (یعنی به سوی قبله برگشت) و ردا را برگرداند، در حالی که دستانش بالا بود. سپس به مردم رو کرد، از منبر پایین آمد و دو رکعت نماز خواند. پس خداوند ابری پدید آورد، رعد و برق زد و سپس باران به اذن الهی فرو بارید. پیامبر صلی الله علیه وسلم هنوز به مسجد نرسیده بود که سیلاب ها جاری شد. وقتی دید مردم با شتاب به سوی پناهگاه ها می دوند، لبخند زد تا دندان های مبارکش نمایان شد و فرمود: «أَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَأَنَا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ» ترجمه: گواهی می دهم که خداوند بر هر چیز تواناست و من بنده و رسول اویم.

همچنین رسول الله صلی الله علیه وسلم در یکی از غزوات، استسقاء کرده بود و در دعای استسقاء فرمود: «اللَّهُمَّ اسْقِ عِبَادَكَ وَبَهَائِمَكَ وَانْشُرْ رَحْمَتَكَ وَأَخِي بَلَدَكَ الْمَيِّتَ» سنن ابی داود (۴۵۷/۱)

ترجمه: «ای الله! بندگان و حیوانات خود را سیراب گردان، رحمت خود را گسترش ده و شهر مرده ات (یعنی شهری که خشک شده است) را زنده کن.» پس از وفات پیامبر صلی الله علیه وسلم، صحابه کرام و تابعین رضوان الله علیهم اجمعین این سنت را زنده نگه داشته اند.

در خشکسالی، محصولات می میرند، گیاهان و درختان خشک می شوند، سبزی زمین از بین می رود، میوه ها فاسد می شوند، دارایی ها و حیوانات آسیب می بینند و گاهی مردم گرفتار قحطی و مشکلات فراوان می شوند. برای جلوگیری از این آسیب ها، لازم است که استسقاء (درخواست باران) انجام شود.

ما بندگان خدا هستیم؛ گاهی راحتی می بینیم و گاهی مصیبت و سختی. در این باور هستیم که هر مسلمان در مواجهه با هر مشکل باید توجه خود را به پروردگار، خالق و روزی دهنده معطوف کند و حاجت خود را به او تقدیم نماید. بنابراین، وقتی خشکسالی رخ می دهد، سنت پیامبر صلی الله علیه وسلم این است که مسلمانان در روستاها و مناطق خود نماز استسقاء بخوانند.

حکم شرعی استسقاء در زمان خشکسالی:

در فقه حنفی، بر اساس دیدگاه امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله، نماز استسقاء (طلب باران) به صورت جماعت و همراه با نماز، سنت نیست؛ بلکه فقط دعا و استغفار گفتن برای استسقاء سنت است. اما اگر کسی به طور انفرادی نماز بخواند جواز دارد و به نزد یاران اداء نمودن دو رکعت نماز استسقاء با جماعت سنت است. الجوهرة النيرة (۳۸۲/۱)

اما در فتاوی دارالعلوم دیوبند آمده است که: رفتن برای استسقاء، نماز دو رکعتی و جماعت خواندن آن، طبق نظر امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله مستحب است و رفتن برای دعاء و اداء نمودن دو رکعت نماز با جماعت سنت است. فتاوی دارالعلوم دیوبند، ج ۵، ص: ۲۴۰ / ط و نشر دارالعلوم دیوبند

و علامه ابن عابدین رحمه الله نیز با این عبارت استدلال کرده است: (قلت: والظاهر أن المراد به الندب والاستحباب لقوله في الهداية: قلنا إنه فعله عليه الصلاة والسلام مرة وتركه أخرى فلم يكن سنة اه: لان السنة ما واطب عليه، والفعل مرة مع الترك أخرى يفيد الندب). حاشیه رد المحتار (۱۹۹/۲)

ترجمه: ظاهر این است که مقصود استحباب و مندوب بودن است؛ زیرا صاحب الهدایة نوشته است: پیامبر صلی الله علیه وسلم گاهی استسقاء کرده و گاهی ترک کرده است، پس سنت نیست، زیرا سنت عملی است که مداومت داشته باشد. انجام یک بار و ترک بار دیگر، بیانگر استحباب است. حاشیه رد المحتار (۱۹۹/۲)

در الدر المختار آمده است: (وقالا: تفعل كالعيد) الدر المختار (۲۰۰/۲)

ترجمه: گفته اند استسقاء مانند نماز عید انجام می شود. الدر المختار (۲۰۰/۲)

استسقاء (درخواست باران) عملی مسنون است. مراجع فقهی گفته اند که دو رکعت نماز استسقاء به جماعت نزد امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله مستحب است، و نزد یاران پیامبر صلی الله علیه وسلم نیز سنت است. فتاوی دارالعلوم دیوبند، ج ۵، ص: ۲۴۰

خداوند جل جلاله فرموده است: {فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا يُرْسِلَ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا} نوح: ۱۰

ترجمه: سپس گفتم: از پروردگارتان آمرزش بخواهید، بی گمان که او بس آمرزنده است.

این نشان می دهد که استسقاء در منابع اسلامی توصیه شده و پیامبر صلی الله علیه وسلم نماز استسقاء خوانده و از خدا باران درخواست کرده است. پس از پیامبر صلی الله علیه وسلم، خلفای راشدین نیز استسقاء انجام داده اند و امت اسلامی براستسقاء اجماع کرده اند: البحر الرائق (۱۸۱/۲)

همچنین، خواندن خطبه بعد از نماز استسقاء نزد یاران سنت است و نزد امام اعظم رحمه الله، خطبه خواندن در نماز استسقاء مندوب و مستحب است.

برای نماز استسقاء، زمان مشخصی نیست، بجز در اوقات مکروه، در بقیه زمان ها انجام می شود.

روشی انجام استسقاء:

امام باید مانند نماز عید، دو خطبه بخواند. در نماز استسقاء بهتر این است که ائمه ای که مناطق شان در صحراء و یا یکجای پاک و مناسب باشد در آن جاء نماز استسقاء را برگزار کنند.

ابن نجیم رح می گوید: (وَلَا يُخْرَجُ فِي الْإِسْتِسْقَاءِ مِنْبَرٌ بَلْ يَقُومُ الْإِمَامُ وَالْقَوْمُ قُعُودًا فَإِنْ أُخْرِجُوا الْمَنْبَرَ جَازًا). البحر الرائق (۲/۱۸۲)

ترجمه: ابن نجیم میگوید که دراستسقاء منبر بیرون کرده نشود و اگر منبر را به صحرا بیرون کردن جائز است.

بعد از خطبه، امام باید چادر را برگرداند تا قحطی به برکت و آسانی تبدیل شود. اگر چادر مربع است، پایین را بالا و بالا را پایین کند؛ اگر گرد است، طرف راست را به چپ و چپ را به راست برگرداند. الفتاوی الهندیه (۱/۱۵۴)

سپس مردم می نشینند، امام به قبله رو می کند و دعا می خواند، مردم نیز آمین می گویند.

مستحبات نماز استسقاء

امامان در خشکسالی باید مردم را به توبه، روزه گرفتن، استغفار و صدقه دادن ترغیب کنند. سه روز پیایی رفتن به نماز استسقاء مستحب است؛ زیرا تواضع و فروتنی را تقویت می کند. مردم باید با خاکساری و فروتنی زیاد و ترجیحاً با پای برهنه به محل نماز بروند. بهتر است سالندان و کودکان نیز همراه باشند تا رحمت الهی سریع تر نازل شود.

دعاهای مأثوره خوانده شود. امام دست های خود را بالا می گیرد و مردم نیز به سوی قبله رو کنند. اگر باران نیاید، مستحب است سه روز متوالی نماز استسقاء خوانده شود و هیچ گاه از رحمت خدا ناامید نشوند. تحفة الفقهاء (۱/۱۸۶)

در الباب فی شرح الکتاب آمده است: (ويستحب الخروج له إلى الصحراء؛ إلا في مكة وبيت المقدس فيخرجون إلى المسجد ثلاثة أيام مشاة في ثياب خلقة غسيلة متذللين متواضعين خاشعين لله تعالى ناكسين رؤوسهم مقدمين الصدقة كل يوم قبل خروجهم، ويحددون التوبة، ويستسقون بالضعفة والشيوخ والعجائز والأطفال). الباب في شرح الكتاب (ص: ۵۹)

مستحب است به جز در مکه و بیت المقدس، برای استسقاء به صحراء بروند؛ سه روز پیاده، با لباس های تمیز و شسته شده، تواضع و خشوع داشته، سرها را پایین انداخته، هر روز صدقه دهند، توبه کنند و استسقاء را برای ضعیفان، سالخوردگان، کودکان انجام دهند. الباب في شرح الكتاب (ص: ۵۹)

نکته: تمام امامان باید پس از نماز جمعه، زمان و مکان نماز استسقاء را به مردم اطلاع دهند و در مناطق خود، نماز استسقاء را پس از نماز جمعه و پیش از نماز عصر برگزار کنند.

«اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا مُغِيثًا مَرِيئًا نَافِعًا غَيْرَ ضَارٍّ عَاجِلًا غَيْرَ آجِلٍ»